

*С.В. Янковський,
кандидат філософських наук, доцент,
докторант Житомирського державного університету
імені Івана Франка*

СОЦІОКУЛЬТУРНА МОДЕЛЬ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У вітчизняній філософії, науці, публічних коментарях предметом широких дискусій є зміни комунікативного середовища сучасного суспільства внаслідок впровадження інформаційних технологій у різні сфери соціальної діяльності. Відтак, нагальною стала проблема впливу глобальних комунікацій на сучасну культуру, пошук інноваційних концептів відповідних сутності цього явища, яке є не лише новим, а й певною мірою все ще «незбагненим» у своїх наслідках.

Тому метою даної розвідки є аналіз напрацювань сучасних науковців щодо соціокультурної моделі впливу сучасних глобальних комунікацій на соціум.

Світова наукова думка надає великого значення інфраструктурним змінам, що відбуваються в соціумі, у системі соціальних зв'язків, в ідентичностях (національній, етнічній, соціокультурній, політичній) тощо. Важливу роль у визначенні концептуальних засад впливу глобальних комунікацій у сучасному суспільстві відіграють праці зарубіжних вчених, які насамперед привертають увагу до теорії діалогічного мислення, діалогічної свідомості, діалогічної культури (М.Бубер, М.Бахтін); соціокультурних світів (Г.Померанц); гри в культурі і цивілізації, що відома у вітчизняній науці та філософії як концепція *Homo ludens* (Й.Хейзінга); «електронного суспільства», «всесвітньої павутини», «глобального селища» (Г.-М. Маклюен); мережевого суспільства (М.Касперс); тексту та гіпертексту (Ж.Деріда) та ін.

Пошуки вітчизняних науковців охоплюють широке коло проблем – від теорії інформації до методики професійної освіти в умовах глобалізації. Визначальні напрями аналізу вітчизняних учених зосереджені на рефлексії феномена глобалізації суспільства у сучасному світі, впливу медіа засобів на модерні соціальні

комунікації та дискурсивні практики, зміни політичного плану і світоглядних орієнтацій суспільства. Це дає можливість залучити українську наукову думку в контекст світової проблематики, від якої з певних історичних обставин упродовж майже всього ХХ століття вона була відлучена. Крім того, у вітчизняному філософському та науковому дискурсах сформовано основу понятійно-категоріальної рецепції складових динаміки соціокультурного простору в умовах глобальної комунікації. Внаслідок дискусій предметно-тематичний зміст наукових розвідок постійно збагачується новими поняттями, концептами спілкування-комунікації. Наприклад, «медіакультура», «медіазв'язки», «глобальна медіасистема», «крос-культурна комунікація», «транскультурні феномени» і т.п.

Варто наголосити, що важливого значення у характеристиці теоретичних основ та понятійно-категоріальної бази цих досліджень набувають передусім такі теми, як: встановлення детермінант оптимізації міжкультурної комунікації в умовах глобалізованого суспільства; взаємодія локальних культур, творення єдиного культурного простору сучасної цивілізації; тенденції стандартизації, інтеграції, диференціації соціокультурних просторів в сучасному світі; трансформація традиційних стереотипів спілкування, формування нових стандартів комунікації у просторі Інтернету; засвоєння соціальних норм та ціннісних орієнтацій на регіональному й локальному рівнях [1, 227; 5, 3, 17; 6; 7, 30].

Окремим відгалуженням досліджень є осмислення феномена комунікаційної революції, а саме – творення нової, глобальної інформаційної культури. Наприклад, в економічній діяльності комунікаційна революція відбувається через зміну переваг, тобто переходу «трафіку даних» у порівнянні з «голосовим трафіком», який традиційно виступав основою комерційної діяльності [3, 99]. Як відзначає О.Зернецька, ще одним елементом комунікаційної революції є медіатизація соціальних комунікацій, що призводить до зміни політичної стратегії. Глобальному процесу медіатизації соціальних комунікацій відповідає ієрархічна модель трансформації віртуального простору на цивілізаційному, культурному, релігійному, політичному, мотиваційному, когнітивному та вузькоіндивідуальному рівнях його організацій. Ієрархічна модель відображає мету глобальних комунікаційних перетворень в контексті становлення постіндустріального, інформаційного суспільства. На думку української дослідниці, в сучасному світі роль ціннісно-орієнтованих моделей, які тотально впливають

на людську поведінку, належить насамперед мас-медіа, кінематографу, масовій літературі, які кожний окремо і всі разом утворюють системну картину світу сучасної людини. Утворене бачення дійсності є віртуальним, утім воно має суттєвий вплив на реальність, бо здатне як підтримувати її, так і руйнувати. Віртуальний простір соціальної реальності виступає рушійною силою соціальних змін, серед яких слід зазначити руйнацію, збереження, відмежування, ритуалізацію, котрі відбуваються у віртуальному просторі соціальних комунікацій. Крім того, як відзначає науковець, глобалізація соціальних комунікацій породжує конфлікт штучного і природного компонентів цивілізації. Технологічні можливості в сучасному світі не лише скоротили простір і час обміну інформацією, а й укорінили феномен причетності індивіда до світових подій. Такий вимір людської «всеприсутності» змінює комунікативні стратегії, які в окремих випадках, наприклад, в Інтернеті, стають основою квазі-реального спілкування.

Вплив мережі Інтернет на комунікаційні процеси перебуває у фокусі уваги й інших вітчизняних науковців (В.Ісаєв, М.Журба, В.Штанько та ін.). Його називають одним із найважливіших факторів трансформації психофізичних параметрів спілкування та змін сталих стереотипів та засобів відображення психоемоційної динаміки партнерів по спілкуванню [8].

Дискурс глобалізації є поняттям, що позначає зміни політичного, культурного, економічного життя сучасних спільнот, вплив ЗМІ на сучасну культуру спілкування. Співвідношення суб'єктивного і об'єктивного у динаміці цивілізаційних процесів визначається у феномені гіпертекстуальності (Н.Майструк, В.Широка). Гіпертекстуальність відображає особливості технічного розвитку соціальних комунікацій та наслідок специфічної для мережевого спілкування письмової форми. Тобто, в Інтернеті відбувається граматична, стилістична, лексична трансформація мови, яка позначає онтологічні зрушення в соціальному бутті на рівні мови, – підкреслює В.Широка. Особливістю комунікації в Мережі стає підвищення значення візуалізації текстів. Специфічна роль графічних символів зближує писемність у мережі з писемністю давніх цивілізацій, так само, як використання акронімів та поширення антиграматики. У Мережі, наразі, народжується кіберкультура і охоплює неонтологічний простір, тобто утворене інформаційними технологіями існування. Кіберкультура, відтак, постає віртуальною спільністю, яка не залежить від кордонів держав, і її основною соціальною функцією є

комунікація. Принципи, які визначають віртуальну спільність, такі: необмежений доступ до інформації та відсутність інформаційних бар'єрів [7, 31–32].

Дещо інше розуміння цієї ситуації знаходимо у працях В.Воронкова, Ю.Казакова та ін. Під тиском інформаційних технологій відбувається онтологічне зрушення соціальних систем, в світі утверджується нова форма соціального буття – медіакультура. Вона охоплює усе розмаїття суспільних сфер, освіти, спілкування, мистецтво, виробництво. Поміж соціальними структурами, країнами, спільнотами утворюються медіазв'язки. Індивіди і спільноти, тобто людство, перебувають у стані крос-культурної комунікації [2, 32; 5, 3].

Отже, у вітчизняному філософському дискурсі феномен сучасної інформаційної революції осмислюється в поняттях медіакультури, кіберкультури, крос-культурної комунікації, гіпертекстуальності. Вони дають змогу не лише зафіксувати, що глобальна комунікація відбувається нині на різних рівнях взаємодії суб'єктів комунікативного простору. Наразі можна стверджувати, що має місце різний рівень їхнього включення у цей процес: загальний рівень означає просто спілкування в Мережі (як періодичне і контрольоване людиною), наступний – специфічну приналежність людини до віртуального комунікативного простору (через досить тривале перебування у Мережі), найвищий – це постійне включення в інформаційний простір (подібне може вже розглядатися в якості девіантної поведінки особистості, як її патологізація чи соціальна кретинізація). Можливі й інші критерії і, відповідно, класифікації рівнів взаємодії суб'єктів комунікативного простору. Тобто, інформація і спосіб її використання породжує зараз глобальне комунікаційне поле, яке є віртуальною спільністю користувачів Мережі, і формує відмінні соціальні групи цих користувачів (з різними ціннісними орієнтаціями, світоглядними переконаннями, моделями поведінки і т.п.).

Вітчизняні дослідники зауважують, що вивчення комунікаційного поля у ХХ ст. сформувалось на основі аналізу проблем діалогічної комунікації, і сьогодні вони вже визначились в окремі напрямки, а саме: соціолінгвістичний, герменевтичний, феноменологічний, екзистенційно-онтологічний, культурологічний, семіотичний [2, 25]. Глобальні ресурси комунікаційного поля, представлені Інтернет-технологіями, ще потребують, однак, поглибленого дослідження. Після винаходу писемності та книгодрукування Інтернет став новим етапом розвитку комунікаційної сфери людства, бо визначальними

рисами соціальної комунікації є анонімність, гіпертекстуальність, гіперавторство.

Як відзначає В.Штанько, відсутність психофізичного контакту комунікантів у Мережі призводить до того, що міжособистісне спілкування відбувається у безособистісній формі. Інтернет, отже, сприяє множинному баченню ідентичності, і користувач сам створює власну ідентичність у Мережі. Віртуальна особистість постає відстороненою, відчуженою від реальності. Невербальна частина комунікативної сфери, вік, стать, вигляд, зникають в Мережі, так само зникають і такі складові соціального характеру, як відповідальність за висловлювання, зобов'язання тощо. Спілкування в Мережі відповідає кризі раціональності, втраті соціальної визначеності та усталеності [8]. На нашу думку, варто дещо по-іншому поставити акцент: маємо наразі зростання рівня ірраціоналізації мислення і поведінки багатьох сучасників, і, як наслідок, зміну соціальних якостей особистості.

На думку В.Широкої, інформаційні технології значно розширили комунікативні можливості. Утім, суспільне ставлення до цього явища неоднозначне, оскільки інформаційні технології містять креативний та маніпулятивний потенціал [8, 31].

До позитивних наслідків такої ситуації окремі дослідники відносять розширення світогляду, знайомство з іншими культурами, застосування інформаційних технологій в освіті (В.Аксьонова, В.Воронкова, Ю.Казаков). Але вітчизняні науковці нарікають, що цінності та моделі поведінки укорінюються через медіа і без зайвого перебільшення відповідають ситуативним уподобанням учасників спілкування. Має місце й думка, що розширення міжкультурних контактів породжує кризу ідентичності особистості та деструктивні явища, зумовлені невідповідністю технологічного обсягу інформації та її сприйняття користувачами. Вони зауважують, що комерційні засади діяльності медіа структур створюють умови для негативного впливу на молодь: антигуманних, антидуховних, аморальних відео-, теле-, радіопрограм. Нарешті вони відзначають, що глобалізація породжує нові проблеми, які можна вирішити у площині міжкультурної толерантності, інновацій; вони потребують переосмислення ідентичностей, а також позначені макроекономічними, фінансовими, техногенними, екологічними, геополітичними ризиками [1, 220; 2, 33; 5, 3].

На нашу думку, концептуальні розвідки вітчизняних науковців варто поглибити на основі залучення теоретичного доробку із соціокультурної антропології Ж.-П. Вернана (Jean-Pierre Vernant). Метою його моделі є визначення сутності комунікативних можливостей, наданих глобальним масштабом інформаційних технологій. Тому наступні тези відображають основні риси такого бачення.

Теза перша. Техніка, грецькою «τέχνη» – це феномен людськості, який підтверджує наявність особливого місця й особливої відповідальності людини у світі. Глобальні комунікації є наслідком розширення значення техніки у більшості сфер людського існування. Всеохоплюючі можливості техніки першочергово знайшли свій вияв у повсякденності. Відкрилися незнані попереднім поколінням інформаційні можливості, наприклад, спілкуватися із ідентичностями співбесідника або з машинами, приймаючи пропозиції, надані з іншого куточку нашої планети. Так само стан економіки в одній з частин земної кулі, наприклад, в азійсько-тихоокеанському регіоні може позначитися на стані справ в Африці чи Східній Європі. І робота мобільного пристрою залежить від руху, який відбувається на навколоремній орбіті. Від сучасної людини вимагається вже планетарне уявлення, щоб вона могла відповідати масштабам власного існування.

Теза друга. Планетарне уявлення, звичайно, зароджується в античні часи у відомій дихотомії «космос («κόσμος») / ойкумена («οἰκουμένη»)), але особливим наразі є те, що сучасна «ойкумена» набула космічного виміру. Тож закономірно постає питання перетворення космосу на ойкумену під тиском технологічних перетворень. Утім, ідея космічної чи всепланетарної єдності людства, так би мовити – «космополісу», зароджується в космополітизмі елліністичної доби. І лише сьогодні стає зрозумілим, що космополітизм – це не так політична ідея універсальної єдності людства, як ідея культурної єдності, тобто численних можливостей, сполучень і поєднань. І таке єднання відбувається не навколо політичної доцільності, релігійних сподівань, економічного зиску тощо, єднання людства в спільноту засновується на базових цінностях, визнанні прав і свобод особистості, а також засобами спілкування.

Теза третя. Створена стародавніми греками модель античної соціальної комунікації визначалася раціональними підвалинами культури в цілому, а саме: «агон» (від грецького слова «ἀγών» боротьба, змагання); «агора» («ἀγορά»), згадаємо, що грецька агора латиною

позначається словом «форум» («*forum*»). На нашу думку, форум – це один із ключових термінів мережевої моделі спілкування. Доля грецької агори від її перетворення на форум і до образу спільності за новітніх часів є долею всієї європейської культури. Окреслимо, відтак, її еволюцію. Агора – ринкова площа, яка, імовірно, зароджується ще за доби панування царської влади, вона є осередком зборів людей не-царського походження, певним полюсом до культури палаців. Утвердження демократії у полісній цивілізації відбувається навколо агори, яка є місцем запеклих політичних дискусій, що не завжди відбувалися миролюбно та із шанобливим ставленням до опонентів. Яскравими образами агори за доби панування тієї демократії стають постаті Перікла, Сократа з Афін та Діогена із Синопи, Антисфена, Алквіада та Критія, Лісандра, Демосфена та Ісорката та багатьох інших, безіменних. Учасники агори репрезентують різні полюси політичного та культурного життя в полісах, агора ж є простором єднання у розмаїтті. Македонське завоювання та епоха еллінізму перетворюють агору на місце запеклої духовної боротьби, яка з приходом християнства сягає висот полум'яної проповіді спасіння. Занепад грецької агори відбувається в той час, коли не залишається місця для віротерпимості, і коли релігійні уявлення і переконання підмінюють раціональні основи соціальної спільності.

У середньовіччі ринкові площі залишаються невід'ємною частиною міського простору – місцем, де знаходилися основні інститути влади: ратуша, собор та будинки заможних міських мешканців, які уособлювали економічну могутність міст, а також місцем, де відбуваються загальноміські урочистості, на кшталт містерій або аутодафе. І згодом впровадження планової забудови міського простору, яке відбувалося упродовж кількох століть, не змінило традиції, міські площі, «нащадки» агори, потрактовували як символ спільності і громадських зборів. Історія сучасності пов'язана із взяттям Бастилії, на місці якої було створено площу, яка до сьогодні виконує функцію одного з осередків політичного і культурного життя Парижа. Згадаємо, наприклад, про символічні для найновішої історії площу Тяньаньмень у Пекіні, Майдан незалежності в Києві, Аль-Тахрір у Каїрі – їх значущість генерується тим типом соціокультурної дійсності, яка зародилася ще в полісах античних цивілізацій. Тож історія агори, яка починається за доби Античної Греції, триває і до сьогодні. Показово, що інформаційні технології розширюють її можливості, але наскільки людина здатна скористатися ними, і чи відповідає

цим можливостям суспільство, то вже є запитання іншого порядку, оскільки вони зумовлюють не так саме розуміння їх значущості, як оцінку, так би мовити своєрідну надбудову.

Також згадаємо, що в сучасному світі осередки спілкування творяться не лише у фізичному, а й у віртуальному просторі. І, імовірно, що наше розуміння глобальних комунікацій засноване саме на сприйнятті моделі спілкування за зразком представленої на ринковій площі полісу агорі. Принципи, на яких засновується агора, і на яких ґрунтуються сучасні соціальні мережеві комунікації в демократичних суспільствах, а саме: рівний доступ, вільний обмін пропозиціями, використання публічних засобів впливу – є схожими.

Висновки, які відкривають перспективи нових досліджень у цій царині, можна сформулювати наступним чином: бачення культури змінюється відповідно до трансформації соціокультурного простору, впливу комунікативного середовища, зміни технологічних можливостей. Розуміння значущості соціальних комунікацій в сучасному світі визначається наявністю глобальних комунікаційних мереж, найпоширенішою з яких є Інтернет. Зміни в системі комунікацій відбуваються у технічній площині більш швидкими темпами, ніж зміни у соціальному середовищі. Сучасні канали інформації надають можливість підтримувати комунікаційні мережі на принципах відкритості і рівного доступу до інформації. Але застереження, які можуть бути висловлені, стосуються намагань влади контролювати шляхи вільного доступу до обміну інформацією, підтримувати комунікативні норми, які виникли в доінформаційну епоху, використовувати потенціал глобальних комунікацій з метою просування певних пропагандистських концепцій.

Отже, ризик утвердження хибного, стереотипного уявлення щодо глобальних комунікацій виникає внаслідок поцінювання значення Мережі як комплементарної сфери соціальної реальності, а втім, Мережею твориться простір сполук і єднань, в яких кожний комунікативний акт має чітке і ясне визначення в одиницях міри інформації, які постають незмінною онтологічною основою нової соціальної дійсності.

Одночасно мережева модель соціальної реальності наслідує глибинну традицію соціальних комунікацій, культурні форми якої (агора, форум, площа) відстежуються від доби руйнування «культури палаців» наприкінці II тис. до Р.Х. і по сьогоднішній день. Звідси визначимо перспективу дослідницької роботи. Імовірно, що наукові розвідки

мають досягнути сутність нової суб'єктивності, а саме – такого розуміння витоків соціальної активності індивіда, яке відповідатиме можливостям перебувати у просторі реалізації власної ідентичності і здійснювати комунікативний акт, спілкуватися і вдаватися до солідарних дій, незалежно від бар'єрів спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова В.І. Детермінанти оптимізації міжкультурної комунікації в умовах сучасного глобалізованого суспільства // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2012. – № 50. – С. 220–230.
2. Воронкова В.Г. Розвиток туризму як соціального та культурного явища в умовах глобалізації та крос-культурної комунікації // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: Філософські науки. – К.: КУТЕП, 2010. – Вип. 8. – С. 23–35.
3. Зернецька О.В. Нові тенденції у сфері глобальної комунікації: впливи на світову економіку та політику й виникнення глобальної комунікаційної парадигми // Антологія творчих досягнень. – К.: ІСЕМВ НАН України, 2004. – Вип. 1. – С. 98–101.
4. Зернецька О.В. Трансформації віртуального простору та парадигми впливу мас-медійних дискурсів // Політичний менеджмент. – 2005. – № 3(12). – С. 100–107.
5. Казаков Ю.М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів: автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Луганськ, 2007. – 23 с.
6. Майструк Н.О. Глобальні комунікації та їх вплив на формування сучасних транскультурних феноменів [Електронний ресурс]: // Вісник НТУУ «КПІ». Серія Політологія. Соціологія. Право. – 2011. – № 1. – Режим доступу: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/uk/index.html>
7. Широка С.І. Формування нових стандартів комунікації у просторі Інтернету // Гуманітарний часопис. – 2011. – № 3. – С. 30–36.
8. Штанько В. І. Інтернет в комунікативному просторі сучасної культури // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки. – 2010. – № 888, вип. 37. – С. 9–15.

Янковський С.В. Соціокультурна модель впливу глобальних комунікацій у сучасному суспільстві: теоретико-методологічний аспект.

У статті узагальнюються пошуки вітчизняних філософів та науковців інноваційних концептів, які з'ясовують наслідки впливу сучасних глобальних комунікацій на культуру. Крім того, обґрунтування засадничих

принципів аналізу сучасної інформаційної культури здійснено через опертя, як базову, соціокультурну модель мережевої комунікації. Окреслено перспективи подальших напрямів досліджень цієї проблеми і зазначається їх наступна мета: вивчення особливостей спілкування і чинників його детермінації у глобальних соціальних мережах.

Ключові слова: глобальні комунікації, комунікаційна революція, кіберкультура.

Янковский С.В. Социокультурная модель влияния глобальных коммуникаций в современном обществе: теоретико-методологический аспект.

В статье обобщаются поиски отечественных философов и ученых инновационных концептов, которые касаются изучения последствий влияния глобальных коммуникаций на культуру. Обоснование основополагающих принципов осуществлено в базовой социокультурной модели связей и соединений. Дальнейшее направление исследований определяется следующей целью: изучение особенностей общения и факторов его детерминации в глобальных сетях.

Ключевые слова: глобальные коммуникации, коммуникационная революция, киберкультура.

Yankovsky S. The socio-cultural model of the effect of global communication in modern society: theoretical and methodological aspects.

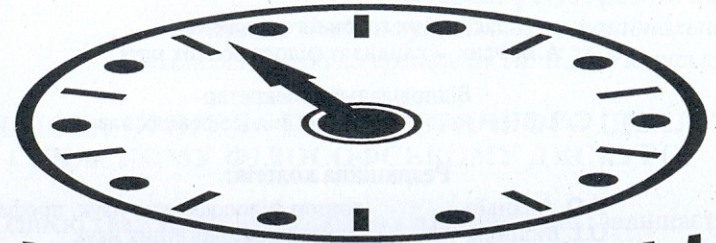
In this article the domestic scientists and philosophers' searches of the innovative concepts which deal with the studies of the consequences of the global communications influence on culture are summarized. The substantiation of the fundamental principles is made in the basic sociocultural model of connections and bonds. The further direction of the research is determined by the following goal: the studies of the communication peculiarities and the factors of its determination in the global networks.

Key words: global communications, communication revolution, cyberculture.

Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України

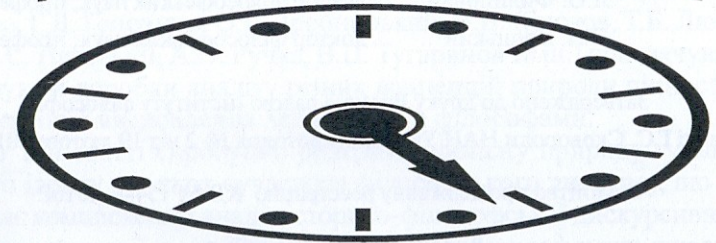
Передплатний індекс
49796

ISSN 2078-8142

МУЛЬТИВЕРСУМ

ФІЛОСОФСЬКИЙ АЛЬМАНАХ

ВИПУСК 2(120)

Київ - 2013

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Квятковський Д.О.

Ціннісна природа гуманістичного ідеалу
у сучасному філософському дискурсі 3

Тенькова Л.В.

Інноваційна особистість як продукт сучасного
глобального, інноваційного суспільства 11

Янковський С.В.

Соціокультурна модель впливу глобальних комунікацій
у сучасному суспільстві: теоретико-методологічний аспект 20

Крижановська Т.О.

Інституційні комплекси суспільства 30

Кримець Л.В.

Управління. Соціальне управління.
Філософсько-методологічний аналіз 38

Федоренко О.В.

Демократизація управління як соціальний процес 49

Отрешко В.С.

Феномен праці в державотворчому процесі
(українські реалії) 62

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ

Менжулін В.І.

Про біографічний аспект історіографії філософії:
досвід дослідників з НАУКМА 70

Бугайов В.І.

Традиції образів-символів філософії Давньої Греції 80